

Ulla Nordfors

Tekoäly ja tiedeuutinen

Tekoälyyn pohjautuvasta teknologiasta on tullut osa arkeamme. Verkkosivujen asiaspalvelubotit vastaavat kysymyksiimme toimistotyöaikojen ulkopuolella, navigaattorit optimoivat meille reittejä reaaliaikaisten liikennetietojen perusteella ja älylaitteet tottelevat puhekomentojamme. Tekoälyn sovellukset tukevat yhä useammin myös asiantuntijatyötä, ja esimerkiksi kielentarkistus- ja käännösohjelmat voivat parhaimmillaan edistää tutkimustiedon saavutettavuutta yli kielirajojen. Hyvä esimerkki tästä on hiljattain saamani sähköposti tunnetulta yhdysvaltalaiselta tutkijalta, joka oli pystynyt lukemaan *Muinaistutkijassa* julkaistun suomenkielisen artikkelini ruumiskalmistojen ajoittamisesta ja antoi siitä vuolaasti lämmintä palautetta.

Tekoälyyn liittyy kuitenkin myös varjopuolia. Se ei esimerkiksi kykene tuottamaan tieteellisesti pätevää tekstiä ilman asiantuntevaa ohjausta. Erityisen ongelmallista on sen taipumus sepittää sisältöä ja keksiä olemattomia lähdeviitteitä, mikä johtuu kielimallien toimintaperiaatteista. Niiden toiminta perustuu kielelliseen ennustamiseen, ei tiedonhakuun tai tekstin lähdekriittiseen arviointiin. Haasteita liittyy myös tiivistelmien laatimiseen. Tästä sain omakohtaista kokemusta törmätessäni tekoälyuutiseen tutkimuksesta, jossa olin itse ollut mukana.

Osallistuin Euran Luistarin kalmistosta löytyneiden viikinkiaikaisten koirien isotooppitutkimukseen yhdessä Albeta Danielisovan, Heli Etu-Sihvolan, Lukas Ackermanin, Kristiina Mannermaan ja Laura Arppen kanssa, ja artikkelimme ilmestyi kesäkuussa 2025 *International Journal of Osteoarchaeology* -lehdessä. Käyttämämme menetelmä perustuu luustoon ja hampaisiin sitoutuneiden alkuaineiden isotooppisuhteiden määrittelyyn, ja sen avulla voidaan saada tietoa

yksilöiden ruokavaliosta ja maantieteellisestä liikkuvuudesta.

Myöhemmin huomasin sattumalta, että *The Jerusalem Post* oli julkaissut tekoälyn laatiman ”uutisen” tutkimuksestamme 25.6.2025. Kyseessä on kuulemma Israelin luetuin englanninkielinen uutissivusto ja maan ostetuin englanninkielinen lehti. Uutisessa menetelmämme oli muuttunut DNA-tutkimukseksi ja tieteellisen artikkelin ensimmäinen kirjoittaja ”Frida Nordforsiksi”. Jutun mukaan olimme tutkineet Luistarin koiria kolmesta rikkaasti varustellusta polttohautauksesta (oikeasti 13:sta ruumishaudasta). Artikkelissa jopa väitettiin, että kirjoittajien mukaan kaikki kolme koiraa kuuluivat haploryhmään Al1a1a, joka on yleinen Pohjois-Euroopassa. Haploryhmiä ei voida määrittää ilman DNA-analyysejä, eikä minulla edes olisi asiantuntemusta puhua koirien haploryhmistä. Suuhumme oli laitettu toinenkin suora lainaus, joka ei ollut lähelläkään tekemämme tutkimuksen sisältöä.

Keksittyyn tekoälytiivistelmään törmääminen näin henkilökohtaisella tasolla oli hämmentävä kokemus. Se kuitenkin innoitti pyytämään suuriin kielimalleihin perustuvalta tekoäly Chat GPT:ltä sanontaa, joka kuvastaisi parhaiten tekoälyn käytön ongelmallisuutta tiedeuutisoinnissa. Saamani vastaus oli osuva, joskin odotetusti kömpelö ja hieman hassu: ”Kone voi valaista polun, mutta se ei tiedä onko se oikea.”

Tavallaan totta, vaikka polkua valaisee lamppu, ei kone. Ilman ihmisen ohjausta ja kriittistä arviointia tekoäly voi (ainakin toistaiseksi ja pahimmillaan) olla todennäköisyyksiin perustuva puppugeneraattori.

Ulla Nordfors on bioarkeologian dosentti Turun yliopistossa. **Sähköposti:** ulla.nordfors@utu.fi